

Social capital, non-governmental organizations and the development of environmental behaviors

Sadegh Salehi^{*1}, Parvane Shateri²

¹ Associate Professor of Environmental Sociology, Faculty of Social Sciences and Humanities, University of Mazandaran, Babolsar, Iran.

² Ph.D in Student in Sociology, Faculty of Social Sciences and Humanities, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

10.22080/SOD.2024.25829.1014

Date Received:

6 August 2023

Date of sent to Review:

12 August 2023

Date Revised:

27 October 2023

Date Accepted:

7 November 2023

Abstract

Development, environment and sustainability are three intertwined concepts in the contemporary era, and the proper connection between them is an essential part of changing societies towards a more sustainable future. While development is considered as a prerequisite for the movement of societies, environmental protection is inevitable to achieve balance in the field of economy, environment and society. In this regard, environmental behavior is a purposeful action that can reduce the negative impact on the environment. Human performance, such as improper use of resources and the like, has intensified the harmful effect on the environment. In this context, NGOs can play a role for having capacities such as being able to create the necessary platforms for changing behavior in order to protect the environment. The aim of the current research is to analyze the sociological impact of the social capital of members of non-governmental organizations on environmental behaviors. The research method was a survey and the instrument was questionnaire. The statistical population was all the members of environmental organizations in Tehran. The sample size of 376 people was selected using the relative random sampling method. According to the results, the amount of social capital and environmental behaviors of most of the respondents was in the "average level and above". The correlation between the variables was also positive and significant. Furthermore, the independent variables have influenced the dependent variable by 38.6%. It can be said that the members of non-governmental organizations, with social capital, can be decisive in creating and expanding horizontal and vertical connections, empowering communities, using local capacities, laying the groundwork for sustainable development, in addition to their private behavior such as energy consumption. In this way, the results of the present research clearly indicate that social capital can be a predict responsible environmental behaviors.

Keywords:

Environmental Organizations, Social Capital, Private Environmental Behaviors, Public Domain Environmental Behaviors, Tehran

* **Corresponding Author:** Sadegh Salehi

Address: Professor of Sociology, University of Mazandaran

Email: s.salehi@umz.ac.ir

سرمایه اجتماعی، سازمان‌های مردم‌نهاد و توسعه رفتارهای محیط زیستی

صادق صالحی^{۱*}، پروانه شاطری^۲

^۱ استاد جامعه‌شناسی محیط زیست، گروه علوم اجتماعی، توسعه و مردم‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی و انسانی، دانشگاه مازندران، بابل، ایران

^۲ دانش‌آموخته دکتری جامعه‌شناسی، گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

doi 10.22080/SOD.2024.25829.1014

چکیده

توسعه، محیط زیست و پایداری سه مفهوم در هم تنیده در دوران معاصر هستند که پیوند مناسب میان آن‌ها بخشی ضروری از تغییر جوامع به سمت آینده‌ای پایدارتر است. در حالی توسعه به‌عنوان پیش‌فرض برای حرکت جوامع تلقی می‌شود که حفاظت از محیط زیست برای دستیابی به سوی تعادل در حوزه اقتصاد، محیط زیست و جامعه، گریزناپذیر می‌باشد. در این راستا، رفتار محیط زیستی اقدام هدفمندی است که می‌تواند تأثیر منفی را بر محیط کاهش دهد. عملکرد انسانی نظیر بهره‌برداری نامناسب از منابع و ...، تأثیر زیان‌بار بر محیط زیست را تشدید کرده است. در این زمینه، سازمان‌های مردم‌نهاد با برخورداری از ظرفیت‌هایی چون توانمندی در ایجاد بسترهای لازم برای تغییر رفتار در جهت حمایت از محیط زیست، می‌توانند ایفای نقش کنند. هدف پژوهش حاضر، تحلیل جامعه‌شناختی تأثیر سرمایه اجتماعی اعضای سازمان‌های مردم‌نهاد بر توسعه رفتارهای محیط زیستی می‌باشد. روش پژوهش، پیمایش و ابزار آن پرسش‌نامه بوده است. جامعه آماری، همه اعضای سازمان‌های مردم‌نهاد محیط زیستی شهر تهران بودند. حجم نمونه ۳۷۶ نفر با روش نمونه‌گیری تصادفی نسبی انتخاب شدند. مطابق نتایج پژوهش، میزان سرمایه اجتماعی و رفتارهای محیط زیستی بیشتر پاسخ‌گویان در «حد متوسط و بیشتر» بود. همبستگی میان متغیرها نیز مثبت و معنی‌دار بود. همچنین، متغیرهای مستقل ۳۸/۶ درصد بر متغیر وابسته تأثیر گذاشته‌اند. می‌توان گفت که اعضای سازمان‌های مردم‌نهاد با برخورداری از سرمایه اجتماعی می‌توانند علاوه بر رفتارهای حوزه خصوصی خود همچون مصرف انرژی، در ایجاد و گسترش ارتباطات افقی و عمودی، توانمندسازی جوامع، استفاده از ظرفیت‌های محلی، بسترسازی برای توسعه پایدار تعیین‌کننده باشند. بدین ترتیب، نتایج پژوهش حاضر بیانگر آن است که سرمایه اجتماعی می‌تواند پیش‌بینی‌کننده رفتارهای محیط زیستی مسئولانه باشد.

تاریخ دریافت:

۱۵ مرداد ۱۴۰۲

تاریخ ارسال به داوری:

۲۱ مرداد ۱۴۰۲

تاریخ اصلاح:

۵ آبان ۱۴۰۲

تاریخ پذیرش:

۱۶ آبان ۱۴۰۲

کلیدواژه‌ها:

سازمان‌های مردم‌نهاد محیط زیستی؛ سرمایه اجتماعی؛ رفتارهای محیط زیستی خصوصی؛ رفتارهای محیط زیستی حوزه عمومی؛ تهران.

* نویسنده مسؤول: صادق صالحی

آدرس: استاد جامعه‌شناسی، گروه علوم اجتماعی، دانشگاه مازندران

ایمیل: s.salehi@umz.ac.ir

مقدمه

کنش‌های غیرمسئولانه انسان‌ها نسبت به محیط زیست و استفاده نادرست از منابع و انرژی‌های تجدیدناپذیر، کره زمین را با مسائل متعدد محیط زیستی از جمله تغییرات اقلیمی مواجه کرده است. این مسائل مانند گرمایش زمین، کمبود آب و ... نیز پایداری محیط زیست را تهدید می‌کنند (شیائو^۱ و همکاران، ۲۰۲۲: ۱). افزایش تمرکز بر مسائل محیط زیستی تا حدی به دلیل چالش‌های ناشی از گرمایش جهانی، بلایای طبیعی، آلودگی هوا و آب و کمبود منابع طبیعی است (چوآ^۲ و همکاران، ۲۰۱۹: ۸۶). همچنین، «مسائل مربوط به پدیده تغییرات جهانی آب‌وهوا و انرژی، مسائلی نشأت گرفته از رفتار انسان‌ها و از نتایج پیشرفت دنیای صنعتی و گسترش شهرنشینی است که باعث ایجاد اثرات نامطلوب اجتماعی می‌گردد. این مسائل از جنجالی‌ترین مباحث محیط زیستی در سطح جهان هستند». بنابراین با توجه به اینکه این مشکلات عمدتاً ریشه در رفتارهای انسان دارند، درک چگونگی تأثیرگذاری و تغییر رفتارهای انسان نسبت به مسائل محیط زیستی ضروری است (شیائو و همکاران، ۲۰۲۲: ۱)؛ زیرا رفتار، یک عنصر حیاتی در تعیین اعمال انسان در حفاظت از محیط زیست است (چوآ و همکاران، ۲۰۱۹: ۸۶). به‌طورکلی، رفتار طرفدار محیط زیست به نوعی از رفتار اطلاق می‌شود که به نفع محیط زیست باشد یا حداقل به محیط زیست آسیب نرساند. همچنین، رفتارهای محیط زیستی مسئولانه نیز مجموعه‌ای از کنش‌های افراد جامعه در برابر محیط زیست هستند که در یک طیف وسیعی از احساسات، تمایلات و آمادگی‌های خاص برای رفتار نسبت به محیط زیست را شامل می‌شوند (کولموس و آیژمن^۳، ۲۰۰۲: ۳). عواملی مانند اطلاعات، دانش، تحصیلات، روابط اجتماعی، حمایت اجتماعی، مشارکت و انگیزه؛

همگی نقش مهمی در تشویق رفتار حامی محیط زیست دارند (شیائو و همکاران، ۲۰۲۲: ۱؛ لی^۴ و همکاران، ۲۰۱۹). شایان ذکر است که نگرانی روزافزون در مورد مسائل محیط زیستی محلی و جهانی منجر به تلاش‌های اساسی سیاست‌گذاران و سازمان‌های غیردولتی برای ترویج رفتارهای محیط زیستی شده است که در حل مشکلات این حوزه بسیار مهم تلقی می‌شود (لیوبیکین و پاشکوس^۵، ۲۰۱۹: ۱) و حل مشکلات محیط زیستی متکی بر پرورش رفتارهای حامی محیط زیست در جامعه است (شیائو و همکاران، ۲۰۲۲: ۱). در این میان، رفتار اعضای سمن‌ها به‌عنوان افراد مرجع و افرادی که قادر به برقراری ارتباطات مختلف در جامعه هستند، می‌تواند حائز اهمیت باشد. از سوی دیگر، مسائل پیچیده محیط زیستی، دولت‌های محلی را به همکاری با سازمان‌های غیردولتی در حوزه حاکمیت محیط زیست شهری سوق می‌دهد (آرانتس^۶ و همکاران، ۲۰۲۰). همچنین، با توجه به اینکه نظام آموزشی و قوانین رسمی موجود در جامعه نمی‌توانند به‌خوبی و به‌تنهایی برای ترویج رفتارهای محیط زیستی عمل کنند، سازمان‌های غیررسمی (سمن‌های محیط زیستی) لزوماً مکمل و ضروری برای نهادهای رسمی محسوب می‌شوند (ژو^۷ و همکاران، ۲۰۲۲: ۲). علاوه بر این، با توجه به اینکه اعضای سمن‌ها در اقدام جمعی و مشارکتی نقش تسهیل‌کننده دارند، گروه هدف در این مقاله، سمن‌های محیط زیستی انتخاب شدند. فوریت و کمبود هم‌زمان اقدامات محیط زیستی و نابرابری‌های اجتماعی و بحران‌های محیط زیستی ناشی از آن، این پرسش را برجسته می‌کند که چگونه می‌توان اقدام محیط زیستی را برانگیخت؟ شناسایی عوامل تعیین‌کننده رفتار محیط زیستی هنگام تدوین مناسب‌ترین و مؤثرترین سیاست‌ها برای بهبود رفتار در جهت حفاظت از محیط زیست است (لی و همکاران،

^۵ Liobikienė & Poškus,

^۶ Arantes

^۷ Zhou

^۱ Xiao

^۲ Chua

^۳ Kollmuss & Agyeman

^۴. Li

عمومی در فرآیندهای شهری از دیرباز یک موضوع کلیدی در بحث حکمرانی شهری بوده است (تریجا^۲ و همکاران، ۲۰۲۱). بنابراین، مشارکت گسترده سازمان‌های غیردولتی در حفاظت از محیط زیست و توسعه پایدار رهیافتی مناسب جهت اداره کلان‌شهر تهران است. از این رو با توجه به اثرگذاری اعضای سمن‌های محیط زیستی در خلق و تقویت رفتارهای حامی محیط زیست به‌منظور مشارکت همه گروه‌های مردمی در تهران، از مفهوم سرمایه اجتماعی در این پژوهش استفاده شده است. بر همین اساس، مقاله حاضر در پی پاسخ‌گویی به سؤال‌های زیر است: ۱. میزان سرمایه اجتماعی اعضا چقدر است؟ ۲. آیا بین ابعاد سرمایه اجتماعی (اعتماد، شبکه‌های اجتماعی و هنجارهای اجتماعی) و رفتارهای محیط زیستی اعضای سمن‌ها همبستگی وجود دارد؟ ۳. سرمایه اجتماعی و (ابعاد و مؤلفه‌های آن) چگونه بر رفتارهای محیط زیستی تأثیر می‌گذارند؟

ادبیات پژوهش

پیشینه پژوهش

درک فعالیت‌های انسان-محیط زیست همیشه هدف نهایی اکثر محققان محیط زیست است. آن‌ها سعی کرده‌اند با درک و هدایت رفتار محیط زیستی مردم راهی برای کاهش مسائل ثانویه محیط زیستی بیابند (ژانگ و شی^۳، ۲۰۲۰: ۷۷). همچنین، تحقیقات اجتماعی به‌عنوان یک راه امیدوارکننده برای کشف رویکردهای سازنده برای دستیابی به اقدامات زیست‌محیطی در جهت مقابله با تأثیر تخریب بر محیط زیست معرفی کرده‌اند (مکووی و کاسک گلیبوف^۴، ۲۰۲۱: ۱).

الف. پیشینه داخلی

نتایج تحقیق فغانی و همکاران (۲۰۲۳) نشان داد، هویت اجتماعی تأثیر مثبت و معناداری بر قصد مشارکت در فعالیت‌های جمعی حامی محیط زیست

به این منظور، هدف پژوهشگران در این مقاله بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی بر رفتارهای حامی محیط زیست اعضای سازمان‌های مردم‌نهاد می‌باشد. درحالی‌که سرمایه اجتماعی به‌طور گسترده برای تسهیل ارتباطات و انسجام شبکه‌های اجتماعی مورد استفاده قرار می‌گیرد، درک عملکرد آن در ترویج رفتار حامی محیط زیست مهم است. سرمایه اجتماعی به "سرمایه نرم" اجتماعی اطلاق می‌شود که در روابط شبکه‌های اجتماعی انباشته می‌شود و می‌تواند توسط افراد یا سازمان‌ها برای دستیابی به اهداف خود استفاده شود. همچنین، سرمایه اجتماعی به‌عنوان یک منفعت یا منبع بالقوه موجود در شبکه‌ای از روابط بین فردی در نظر گرفته می‌شود (هوآ و همکاران، ۲۰۲۱: ۲). سرمایه اجتماعی معطوف به کنش اجتماعی و منبع آن محسوب می‌شود و درواقع توانایی گسترش کنش را دارد و آن را غنی می‌سازد (خوش‌فر و صالحی، ۱۳۸۸: ۳۹). بر اساس این، این مقاله بررسی می‌کند که آیا سرمایه اجتماعی می‌تواند به تقویت رفتارهای حامی محیط زیست اعضای سمن‌ها کمک کند تا اقدامات مؤثری در جهت توسعه انجام دهند؟ همچنین، امیدوار است با معرفی سرمایه اجتماعی، از طریق ارتباطی که بین سمن‌ها با افراد و جامعه وجود دارد، به یافتن اقدامات مؤثر در مصرف انرژی کمک کند و رفتارهای محیط زیستی را بهبود بخشد.

افزایش جمعیت، توسعه روزافزون شهری و مشکلات محیط زیستی ناشی از آن از قبیل آلودگی هوا، افزایش پسماند، کندی فرآیندهای اجرایی در مدیریت مسائل محیط زیستی و ... در کلان‌شهری چون تهران با توجه به وسعت جغرافیایی، تغییر سبک زندگی، گسترش روزافزون فردگرایی و مصرف‌گرایی و تأثیر این موارد بر رفتارهای محیط زیستی انسان، ضمن پیچیدگی مدیریت شهری و ایجاد عدم توازن، توسعه پایدار این شهر را نیز با مخاطره مواجه خواهد کرد. بنابراین ترویج مشارکت

³ Zhong & Shi

⁴ Makovi & Kasak-Gliboff

¹ Hua

² Treija

کننده رفتارهای محیط زیستی مسؤولانه باشند. مسعودی‌زاده و همکاران (۱۳۹۵)، در بررسی نقش سرمایه اجتماعی در عملکرد تشکلهای غیردولتی محیط زیستی، دریافتند که میزان عملکرد این تشکلهای در حد پایین و متوسط است. همچنین، رابطه معنی‌داری بین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی؛ با عملکرد سازمانی وجود دارد. نتایج ضریب رگرسیون نیز نشان‌دهنده توان تبیین ۳۵/۵ درصد واریانس توسط متغیرهای مشارکت اجتماعی و انسجام اجتماعی است.

ب. پیشینه خارجی

مطالعه پوربا و کوسومواردانی^۱، نشان داد که سرمایه اجتماعی یک محرک مهم و قابل توجه برای رفتار حامی محیط زیست است. به‌طور خاص، مشارکت اجتماعی و پس از آن اعتماد به دولت و سپس همسایگان بیشترین تأثیر را بر رفتار حامی محیط زیست داشت. همچنین، رفتار حامی محیط زیست با افزایش سن بهبود یافت؛ درحالی‌که افزایش درآمد و تحصیلات باعث کاهش آن شد. وان و دو^۲ (۲۰۲۲) در بررسی خود دریافتند که سرمایه اجتماعی به ترویج رفتار حامی محیط زیست در حوزه خصوصی و عمومی کمک می‌کند. همچنین، پایبندی عموم مردم به هنجارهای اجتماعی، میزان مشارکت و تمایل بیشتری برای رفتارهای محیط زیستی ایجاد می‌کند. نتایج تحقیق شیائو و همکاران (۲۰۲۲)، کانال‌های محتمل ارائه اطلاعات، تشویق مشارکت در کمپین‌های حامی محیط زیست و بهبود روابط اجتماعی و رفتار طرفدار محیط زیست را تسهیل می‌کند. نتایج تحقیق آن‌ها نشان داد که تأثیر استفاده از اینترنت بر رفتار خصوصی طرفدار محیط زیست، آشکارتر است. جانس^۳ (۲۰۲۱)، در مطالعه «تغییر رفتار محیطی از پایین به بالا: شکل‌گیری هویت‌های اجتماعی حامی محیط زیست» دریافت که ابتکار عمل در طرفداری محیط زیست که توسط خود اعضای منظم گروه شکل می‌گیرد (یعنی از پایین

دارد. نتایج یافته‌های تحقیق شهبازی اصل و عظیمی (۱۴۰۰) حاکی از آن است که بین ابعاد سرمایه اجتماعی با رفتارهای محیط زیستی معلمان رابطه مستقیم معنی‌داری وجود دارد و وضعیت موجود سرمایه اجتماعی و رفتارهای محیط زیستی به ترتیب کوچک‌تر از حد متوسط و متوسط قرار دارد.

صالحی و همکاران (۱۳۹۹)، در بررسی سرمایه اجتماعی دریافتند که سرمایه اجتماعی گردشگران بر رفتارهای محیط زیستی نقش دارد و برای بهبود و توسعه رفتار، باید سرمایه اجتماعی و به‌ویژه اعتماد، تقویت شود. جعفری نیا (۱۳۹۹)، در بررسی اثرات سرمایه اجتماعی بر رفتارهای محیط زیستی دریافت که بین فرضیه تعدیل‌گری، تعامل اجتماعی، اعتماد اجتماعی و مشارکت اجتماعی و رفتارهای محیط زیستی رابطه معناداری وجود دارد. یافته‌های پاکزاد آزادخانی و همکاران (۱۳۹۹)، نشان داد که بین سرمایه اجتماعی، ابعاد سرمایه رابطه‌ای و سرمایه شناختی و حفاظت از محیط زیست رابطه معناداری وجود دارد. همچنین، در صورت وجود سرمایه اجتماعی در یک جامعه به اهداف از پیش تعیین‌شده به‌منظور حفظ محیط زیست با کم‌ترین هزینه و با مشارکت، هماهنگی، تعاون مبتنی بر اعتماد و همبستگی می‌توان دست یافت. بخشی و همکاران (۱۳۹۶)، حاکی از حد متوسط سرمایه اجتماعی و سطح رفتارهای محیط زیستی دانشجویان و وجود رابطه مثبت و مستقیم بین این متغیرها بود. از بین ابعاد سرمایه اجتماعی، شدت و قدرت همبستگی دو بُعد انسجام اجتماعی و مشارکت اجتماعی با رفتارهای محیط زیستی دانشجویان قوی‌تر گزارش شد. صالحی و امامقلی (۱۳۹۱) و حزابوی و محمدی (۱۳۹۳)، نشان داد که بین سرمایه اجتماعی و ابعاد سرمایه و حفاظت از محیط زیست رابطه معناداری وجود دارد. نتایج تحقیق کلاهی و همکاران (۱۳۹۸)، نشان داد مؤلفه‌های فرهنگی- اجتماعی می‌توانند پیش‌بینی-

^۳ Jans

^۱ Purba & Kusumawardani

^۲ Wan & Du

از طریق برنامه‌های آموزشی، شرایطی که مشارکت جمعی را قادر می‌سازد، ایجاد می‌کنند. یافته‌های تحقیق لیو^۶ و همکاران (۲۰۱۴)، در بررسی نقش سرمایه اجتماعی در تشویق رفتار، حاکی از تأثیر مستقیم منافع اقتصادی و اجتماعی بر رفتارهای محیط زیستی است. نتایج تحقیق جین^۷ و شریر^۸ (۲۰۱۳)، در بررسی رابطه بین سرمایه اجتماعی و ترجیحات سیاسی افراد، برای حفاظت از محیط زیست در هشت کشور نشان داد که شهروندان دارای اعتماد بالا، ترجیح می‌دهند دولت به جای مکانیسم مجازات، به ترویج رفتار حامی محیط زیست از طریق پاداش و آموزش اقدام نماید. ماسیاس^۹ و نلسون^{۱۰} (۲۰۱۱)، در پژوهشی با هدف بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی فردی در شکل‌گیری نگرش محیط زیستی، دریافته‌اند که ارتباطات بین افراد، نقش مهمی در تعیین نگرانی افراد برای محیط زیست ایفا می‌کند.

در جمع‌بندی پیشینه خارجی باید گفت که در ابتدا، تجزیه و تحلیل تفاوت در رفتار طرفدار محیط زیست بر عوامل اجتماعی-دموگرافیک، مانند جنسیت، سن، تحصیلات، وضعیت تأهل، محل سکونت، و وضعیت اقتصادی شخصی متمرکز بود (لی و همکاران، ۲۰۱۹: ۳۰). مطالعات موجود نیز عوامل مؤثر بر رفتار حامی محیطی را به عوامل شناختی، عوامل جمعیت‌شناختی، عوامل ساختار اجتماعی و عوامل فرهنگی نسبت می‌دهند. (وان و دو، ۲۰۲۲: ۲). مطالعه پیشینه ایرانی نیز نشان می‌دهد که بیشتر پژوهش‌های انجام شده در ارتباط با رفتارهای محیط زیستی با تمرکز بر عوامل/سرمایه فرهنگی، نگرش و با تأکید بر فرد، شهروند، خانواده و روستاییان انجام شده‌اند (صالحی و امام‌قلی، ۱۳۹۱؛ میری (۱۳۹۱)؛ واقفی و حقیقتیان، ۱۳۹۴ و...)) و مطالعات اندکی بر روی گروه‌ها و سازمان‌های مردم

به بالا)، ممکن است انتقال به سمت اقدامات حامی محیط زیست را تسریع کرده و شکل‌گیری هویت اجتماعی طرفدار محیط زیست را امکان‌پذیر می‌کند و بر این اساس باعث برانگیختگی رفتار می‌شود. نتایج تحقیق لیوبیکین^۱ و پاشکوس^۲ (۲۰۱۹) نشان داد که چگونه دانش محیطی با نگرانی محیط زیستی مرتبط بوده و بر رفتار حامی محیط زیست تأثیر می‌گذارد. نگرانی از طریق آگاهی از پیامدهای رفتاری، تأثیر بر رفتار دارد. دانش محیطی نیز به پیش‌بینی رفتار خصوصی و عمومی کمک می‌کند؛ زیرا رفتار عمومی پتانسیل ایجاد تغییرات اجتماعی و الهام بخشیدن به افراد را برای اتخاذ سبک زندگی حامی محیط زیست دارد، بنابراین رفتارهای خصوصی را نیز تشویق می‌کند. لی و همکاران (۲۰۱۹)، به بحث در مورد عوامل تعیین‌کننده رفتار طرفدار محیط زیست شامل عوامل خارجی مثل هنجارهای اجتماعی و داخلی یا فردی مانند متغیرهای جمعیت‌شناختی، نگرش و سرمایه اجتماعی و حفاظت از منابع و بازیافت پرداختند. یافته‌های چوو کانگ^۳ (۲۰۱۷)، نشان داد که ساختار سطح جامعه، پیش‌بینی قابل توجهی از تغییرات مکانی سرمایه اجتماعی در هر دو رفتار محیط زیستی خصوصی و عمومی است. لو^۴ و همکاران (۲۰۱۷) به مفهوم دوبردی رفتار طرفدار محیط زیست یعنی حوزه عمومی و حوزه خصوصی اشاره دارند. از نظر آن‌ها، حفاظت از محیط زیست را می‌توان به‌طور غیرمستقیم با رفتارهای حوزه عمومی، مانند شهروندی محیط زیست ارتقا داد. همچنین، افراد می‌توانند با تلاش‌های فردی خود (زمان و انرژی) با رفتارهای حوزه خصوصی از محیط زیست محافظت کنند (لی و همکاران، ۲۰۱۹: ۲۹). یافته‌های پژوهش کراسنی^۵ و همکاران (۲۰۱۵)، نشان داد که سرمایه اجتماعی یک چارچوب برای برنامه آموزش محیط زیست ارائه می‌دهد و جوانان

^۶ Liu

^۷ Jin

^۸ Shriar

^۹ Macias

^{۱۰} Nelson

^۱ Liobikiene

^۲ Poškus

^۳ Kang

^۴ Lu

^۵ Krasny

رفتار محیط زیستی دارد و می‌تواند نقش حیاتی در رفتار حامی محیط زیست ایفا کند (ژو و همکاران، ۲۰۲۲: ۲)؛ از نظریه سرمایه اجتماعی جهت تحلیل رفتارهای محیط زیستی در این مقاله استفاده شده است.

سرمایه اجتماعی نوعی ترکیب اجتماعی منطبق بر سرمایه انسانی و سرمایه مادی است و نه تنها منبعی است که افراد یا سازمان‌ها در هنگام انجام فعالیت‌های مرتبط در جامعه تعبیه می‌کنند، بلکه عامل مهمی برای صاحبان سرمایه برای کسب شهرت، اعتماد و منافع است (وان و دو، ۲۰۲۲: ۳). پاتنام سرمایه اجتماعی را به ارتباط بین افراد و شبکه‌ای از هنجارها و اعتمادی می‌داند که مشارکت‌کنندگان را قادر می‌سازد تا به‌طور مؤثرتری با همدیگر کنش داشته باشند و اهداف مشترکشان را پیگیری نمایند (پاتنام، ۱۹۹۵). افراد با سطوح متفاوت قدرت و منابع و از طبقات اجتماعی متفاوت می‌توانند با هم ارتباط داشته باشند و در این فرآیند ترتیبات قدرت و منابع جدیدی برای خدمت به ارتباطات اجتماعی میان گروه‌های ناهمگون فراهم کنند. پاتنام شبکه‌ها را با دو ویژگی؛ ساخت شبکه‌ها و فشردگی یا تراکم شبکه‌ها توضیح می‌دهد. در مورد ساخت شبکه‌ها وی اشاره به دو نوع شبکه افقی و عمودی دارد. اما منظور وی از فشردگی، افزایش انجمن‌ها و امکان عضویت‌های متداخل و مشارکت در عرصه‌های چندگانه زندگی اجتماعی است (خوشفر، ۱۳۸۷). چنین به نظر می‌رسد که هم‌افزایی و تبادل اطلاعات بین اعضای سمن‌ها (روابط افقی) و ارتباط با شبکه‌های وسیع‌تر ارتباطی در بین مردم و مسؤلان و همچنین، شبکه‌های اجتماعی (روابط عمودی)، می‌توانند در ایجاد، افزایش و تداوم رفتارهای حامی محیط زیست تأثیر داشته باشند. از نظر پاتنام تعلق به شبکه‌های غیررسمی بیشتر، تمایل بیشتر به تخصیص وقت و پول شخصی برای انجام دادن کارهای داوطلبانه را در پی دارد و ابزاری در ارتقای کیفیت محیط زیست، کاهش آلودگی و تشویق رفتارهای محیط زیستی باشد. برخورداری از

نهاد محیط زیستی صورت گرفته است. از این رو با توجه به اینکه یکی از شاخص‌های توسعه، سازمان‌های مدنی و فعالیت‌های آن‌ها می‌باشد، بنابراین برنامه‌ریزی برای توسعه در گسترش این سازمان‌ها است. همچنین، سیاست‌گذاری بر این مبنا مستلزم آگاهی از میزان سرمایه اجتماعی در بین این گروه‌ها می‌باشد. ویژگی متمایز این پژوهش با پژوهش‌های پیشین، تفاوت در جامعه آماری (سمن) است که کمتر مورد توجه پژوهشگران قرار گرفته است. همچنین، پژوهش‌های انجام‌شده در این زمینه در شهر تهران نیز از فراوانی کمی برخوردارند. بنابراین مطالعه سمن‌ها در کلان‌شهر تهران جهت گسترش آن‌ها با توجه به وسعت و تنوع و چالش‌های محیط زیستی که در این کلان‌شهر وجود دارد، از اهداف این پژوهش است و ضرورت تمرکز بر جامعه شهری را برجسته می‌سازد.

چارچوب نظری

در طول قرن گذشته، رفتار طرفدار محیط زیست به‌طور گسترده با توجه به نظریه‌های رفتاری مختلف مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است (لیوبیکین و پاشکوس، ۲۰۱۹: ۱). معمولاً دو دیدگاه در درک مشکلات محیط زیست وجود دارد: درک مشکلات مختلف محیطی و آگاهی از رفتارهای روزمره که ممکن است محیط را آلوده کند. رفتار طرفدار محیط زیست را رفتار حفاظت از محیط زیست نیز می‌نامند و شامل انواع مختلفی از رفتار مانند بازیافت، مدیریت زباله، مصرف انرژی و خرید محصولات سبز می‌باشد. از نظر رایس رفتار محیط زیستی حوزه عمومی نوعی رفتار با ماهیت «اقدام جمعی» از جمله مشارکت در فعالیت یا سازمان‌های محیط زیستی و پذیرش سیاست‌های محیط زیستی است (وان و دو، ۲۰۲۲: ۳). افزون بر رفتار محیط زیستی، سؤالاتی در مورد عواملی که رفتارهای محیط زیستی را ترغیب می‌کند، توجه روزافزونی را به خود جلب کرد و مطالعات متعددی در این زمینه با توجه به نظریه‌های مختلف انجام شده است. با توجه به اینکه سرمایه اجتماعی سهم برجسته‌ای در تحلیل

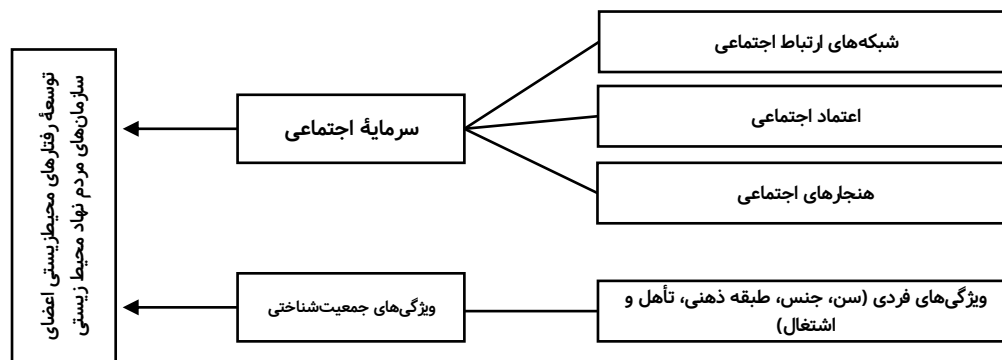
شبکه‌های اجتماعی، هنجارها و اعتماد اجتماعی است، رهیافت پژوهش حاضر بر افکار پاتنام شکل گرفته و بر این فرضیه استوار است که افرادی که سرمایه اجتماعی بالاتری دارند، رفتارهای آنها مبتنی بر طرفداری از محیط زیست است و از زاویه این نظریه به تبیین و تحلیل رفتار اعضای سمن‌ها پرداخته شده است.

فرضیه اصلی پژوهش: به نظر می‌رسد، سرمایه اجتماعی بر رفتارهای محیط زیستی تأثیر دارد.

فرضیه‌های فرعی: ۱. به نظر می‌رسد، شبکه‌های روابط اجتماعی (رسمی و غیررسمی) می‌توانند رفتارهای محیط زیستی اعضای سمن‌ها را توسعه بخشند. ۲. به نظر می‌رسد، اعتماد اجتماعی (بین‌شخصی، تعمیم یافته و نهادی) می‌تواند رفتارهای محیط زیستی را ارتقا دهد. ۳. به نظر می‌رسد، هنجارهای اجتماعی (فردی و جمعی) می‌توانند رفتارهای محیط زیستی را افزایش دهند.

هنجارهای اجتماعی، اعضای سمن‌ها را به نادیده گرفتن انتفاع فردی و تأمین منافع جمعی و نگهداشت محیط زیست برای استفاده نسل‌های آینده سوق خواهد داد. وجود نهادهای همکاری‌جویانه مستلزم اعتماد بین اشخاص است؛ بنابراین، حسن شهرت و قابل اعتماد بودن، سرمایه‌بازرزش هر کسی است که می‌خواهد عضو انجمن‌ها شود (قانع‌راد و حسینی، ۱۳۸۴). همچنین، سرمایه اجتماعی نقش «صحاف‌کننده» را دارد و کارایی اجتماعی را بیشتر می‌کند و نقشی کلیدی در تأثیرگذاری بر نگرش‌های محیط زیستی عمومی، بهبود تمایلات فردی و کیفیت محیطی ایفا می‌کند (وان و دو، ۲۰۲۲: ۳) و می‌تواند حفاظت و مدیریت عمومی محیط زیست را ارتقا دهد و به‌طور قابل توجهی با رفتار در مناطق شهری ارتباط دارد (ژو و همکاران، ۲۰۲۲: ۲).

بر مبنای موارد گفته شده و با توجه به این‌که فعالیت در سمن‌ها نوعی فعالیت گروهی مبتنی بر

شکل ۱. مدل نظری پژوهش (منبع: نگارندگان، ۱۴۰۲)

روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش بر اساس هدف تحقیق، بنیادی و کاربردی بوده و نحوه گردآوری داده‌های آن به‌صورت پیمایشی بوده است. ابزار اندازه‌گیری، پرسش‌نامه آن‌لاین بود. جامعه آماری پژوهش را کلیه اعضای سمن‌های محیط زیستی شهر تهران تشکیل دادند که بر اساس آمار رسمی تعداد ۵۶ سمن با تعداد

بدین ترتیب، پژوهش حاضر بر اساس مدل نظری فوق درصدد تبیین این مسأله اساسی است که نقش سرمایه اجتماعی بر رفتارهای محیط زیستی اعضای سازمان‌های مردم‌نهاد محیط زیستی در شهر تهران چگونه است؟

صوری، تعاریف نظری و عملیاتی و نیز پرسش‌نامه، مورد نظرخواهی و تأیید تعدادی از استادان جامعه‌شناسی و اعضای سمن‌های محیط زیستی قرار گرفت. جدول شماره (۱) نشان می‌دهد که برای سنجش هر کدام از متغیرها از چه تعداد سؤالی استفاده شده است. همچنین، ضرایب آلفای کرونباخ نیز درج شده است.

۱۰۷۹۶ نفر عضو فعال شناسایی شدند. حجم نمونه را تعداد ۳۷۶ نفر از اعضای سمن‌ها تشکیل دادند و نمونه‌های مورد بررسی با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی نسبی انتخاب شدند. به‌منظور بررسی روایی و اعتبار سنج‌ها و ابزار تحقیق، از ضریب آلفای کرونباخ، اعتبار صوری و اعتبار سازه استفاده گردید. همچنین، برای سنجش اعتبار

جدول ۱. ضریب آلفای کرونباخ

متغیرها	تعداد سؤالات	مقدار آلفای کرونباخ
شبکه‌های رسمی و غیررسمی	۱۵	۰/۸۲۲
هنجارهای فردی و جمعی	۱۱	۰/۸۰۳
اعتماد شخصی، نهادی و تعمیم‌یافته	۲۱	۰/۸۵۹
مجموع سرمایه اجتماعی	۴۷	۰/۹۰۰
مجموع رفتارهای محیط زیستی	۱۴	۰/۹۴۴

یافته‌ها

الف. یافته‌های توصیفی: بر اساس نتایج توزیع فراوانی آزمودنی‌ها، اطلاعات جمعیت‌شناختی پاسخ-گویان در جدول شماره (۲) آمده است.

جدول ۲. توزیع فراوانی درصدی اطلاعات جمعیت‌شناختی پاسخ‌گویان

اطلاعات جمعیت‌شناختی	فراوانی	درصد فراوانی/میانگین
سن	۳۱-۲۱	۵۲ / ۱۳/۸
	۴۲-۳۲	۱۲۸ / ۳۴
	۵۳-۴۳	۱۰۶ / ۲۸/۲
	۶۴-۵۴	۶۰ / ۱۶
	۷۵-۶۵	۳۰ / ۸
وضعیت تأهل	مجرد	۱۲۰ / ۳۲
	متأهل	۲۵۶ / ۶۸/۱
تحصیلات	دیپلم و فوق‌دیپلم	۴۲ / ۱۱/۱
	لیسانس	۱۳۶ / ۳۶/۲
	فوق‌لیسانس	۱۳۰ / ۳۴/۶
	دکتر	۶۸ / ۱۸/۱
وضعیت اشتغال	شاغل	۲۰۴ / ۵۴/۳
	غیر شاغل (بیکار، خانه‌دار، دانشجو)	۱۷۲ / ۴۵/۷
جنسیت	زن	۱۴۶ / ۳۸/۸
	مرد	۲۳۰ / ۶۱/۲

متوسط و بالاتر گزارش شد. هنجارهای اجتماعی نیز شامل هنجارهای فردی و جمعی است. هنجارهای اجتماعی ۹۵/۸ درصد پاسخ‌گویان در حد متوسط و بیشتر می‌باشد.

میزان اعتماد اجتماعی با سه مؤلفه اعتماد بین‌شخصی، تعمیم‌یافته و نهادی می‌باشد (۵۶/۴) درصد و در حد کم است. در بین مؤلفه‌های اعتماد، ۹۵/۲ درصد از پاسخ‌گویان اعتماد شخصی‌شان و ۷۷/۷ درصد اعتماد تعمیم‌یافته‌شان، در حد متوسط و بیشتر گزارش شد. اعتماد نهادی ۸۳/۵ درصد پاسخ‌گویان در حد کم و خیلی کم گزارش شد. میانگین این مؤلفه نیز از سایر مؤلفه‌ها کم‌تر بود. نمای کلی میانگین و سایر نمرات ابعاد سرمایه اجتماعی در جدول زیر آمده است.

نتایج سنجش سرمایه اجتماعی، نشان داد که میزان سرمایه در بیشتر پاسخ‌گویان (یعنی ۷۴/۵ درصد اعضا) در حد متوسط و بالاتر است. میانگین سرمایه اجتماعی پاسخ‌گویان ۲/۸ است که نشان‌دهنده سطح حدود متوسط می‌باشد. همچنین، نتایج سنجش متغیر وابسته نشان داد که ۸۷/۵ درصد رفتارهای محیط زیستی خصوصی و ۶۷/۶ درصد رفتارهای محیط زیستی عمومی پاسخ‌گویان، در حد متوسط و بالاتر است. ۷۶ درصد از پاسخ‌گویان، رفتارهای محیط زیستی‌شان در حد متوسط و بالاتر است.

شایان ذکر است که از جمله ابعاد سرمایه اجتماعی، شبکه‌های اجتماعی با دو مؤلفه شبکه‌های رسمی و غیررسمی هستند که معادل ۶۲/۳ درصد از پاسخ‌گویان، شبکه روابط اجتماعی‌شان در حد

جدول ۳. آماره‌های مرکزی و پراکندگی متغیرهای وابسته و مستقل

متغیرها	ابعاد متغیرها	میانگین	انحراف معیار	چولگی	کشیدگی
شبکه‌های اجتماعی	شبکه‌های رسمی	۲/۲	۰/۸۳۴	۰/۲۴۴	-۰/۱۱۳
	شبکه‌های غیررسمی	۳/۱	۰/۷۸۸		
هنجارهای اجتماعی	هنجارهای فردی	۴/۲	۰/۶۵۹	۰/۰۳۳	۰/۴۰۶
	هنجارهای جمعی	۲/۸	۰/۸۱۰		
اعتماد اجتماعی	اعتماد شخصی	۳/۶	۰/۷۲۰	۰/۷۷۰	۰/۹۸۰
	اعتماد نهادی	۱/۹	۰/۶۸۹		
	اعتماد تعمیم‌یافته	۳/۰۵	۰/۷۵۷		
مجموع ابعاد سرمایه اجتماعی	مجموع نمرات سرمایه اجتماعی	۲/۸	۰/۵۳۲	۰/۵۱۲	۰/۸۴۴
متغیر وابسته	رفتارهای محیط زیستی حوزه خصوصی	۳/۷	۱/۰۶	-۰/۴۹۱	-۰/۴۲۶
	رفتارهای محیط زیستی حوزه عمومی	۲/۹	۱/۰۶	-۰/۱۱۴	-۰/۵۸۰
مجموع ابعاد رفتارهای محیط زیستی	مجموع رفتارهای محیط زیستی	۳/۱	۰/۹۸۳	-۰/۲۱۲	-۰/۳۲۷

بیشترین همبستگی را با رفتارهای محیط زیستی حوزه عمومی نشان داد.

نتایج سنجش آزمون پیرسون در فرضیه فرعی دوم نشان داد که بین رفتارهای اجتماعی و رفتارهای محیط زیستی، همبستگی معناداری به میزان ۰/۳۹۲ وجود دارد. در نتیجه، با افزایش رفتارهای اجتماعی، رفتارهای محیط زیستی، افزایش خواهند یافت.

همچنین، جهت رابطه بین متغیرها مثبت و شدت همبستگی در حد متوسط است. از میان دو بُعد رفتارهای اجتماعی، رفتارهای جمعی بیشترین همبستگی را با رفتارهای محیط زیستی حوزه عمومی دارند.

آزمون پیرسون در سنجش فرضیه فرعی سوم مبنی بر «رابطه بین اعتماد اجتماعی و رفتارهای محیط زیستی» نشان داد که میزان همبستگی، ۰/۲۳۵ است که نشان دهنده رابطه معنادار بین متغیرهاست و با افزایش اعتماد، رفتارهای محیط زیستی افزایش خواهند یافت. از میان سه بُعد اعتماد، اعتماد نهادی بیشترین همبستگی را با رفتارهای محیط زیستی حوزه عمومی دارد.

جدول شماره (۳) نشان می‌دهد که در بین ابعاد مختلف سرمایه اجتماعی بُعد رفتارهای اجتماعی (مؤلفه رفتارهای شخصی) در بین پاسخ‌گویان نمره میانگین بالاتری را کسب کرده است. مقدار چولگی در همه ابعاد سرمایه اجتماعی مثبت و نشان‌دهنده توزیع نامتقارن سرمایه اجتماعی با کشیدگی به سمت مقادیر بزرگ‌تر است. مقدار کشیدگی متغیر سرمایه اجتماعی نشان‌دهنده این است که منحنی توزیع جامعه از منحنی نرمال کشیده‌تر است. نتایج توصیفی متغیر وابسته حاکی از این است که ۸۷/۵ درصد پاسخ‌گویان، در فضای خصوصی زندگی و ۶۷/۶ درصد، آن‌ها در حوزه عمومی، رفتارهای محیط زیستی در حد متوسط و بالاتر دارند. اختلاف میانگین این دو حوزه نیز قابل توجه است.

ب. یافته‌های تحلیلی: در بخش آمار استنباطی، نتایج به دست آمده از آزمون پیرسون در فرضیه فرعی نخست، نشان داد که بین شبکه روابط اجتماعی و رفتار محیط زیستی اعضای سمن‌ها همبستگی معنی‌داری به میزان ۰/۶۰۴ وجود دارد؛ یعنی، با گسترش شبکه اجتماعی، رفتارهای محیط زیستی افزایش خواهد یافت. همچنین، جهت رابطه بین دو متغیر مثبت و شدت همبستگی در حد قوی است. از میان دو بُعد شبکه‌های اجتماعی، شبکه غیررسمی

جدول ۴. ضریب همبستگی پیرسون ابعاد سرمایه اجتماعی و رفتارهای محیط زیستی

متغیر مستقل	رفتارهای حوزه خصوصی / مقدار آزمون	سطح معناداری	رفتارهای حوزه عمومی / مقدار آزمون	سطح معناداری	مجموع رفتارهای محیط زیستی / مقدار آزمون	سطح معناداری
شبکه‌های اجتماعی	۰/۳۵۶	۰/۰۰۰	۰/۶۲۵	۰/۰۰۰	۰/۶۰۴	۰/۰۰۰
هنجارها	۰/۲۳۶	۰/۰۰۰	۰/۴۰۴	۰/۰۰۰	۰/۳۹۲	۰/۰۰۰
مجموع سرمایه اجتماعی	۰/۲۶۹	۰/۰۰۰	۰/۵۴۸	۰/۰۰۰	۰/۵۱۵	۰/۰۰۰
اعتماد	۰/۰۶۵	۰/۲۰۸	۰/۲۷۴	۰/۰۰۰	۰/۲۳۵	۰/۰۰۰

رفتارهای محیط زیستی»، تأیید شد. نتایج آزمون پیرسون (فاصله اطمینان ۹۹٪ و سطح معنی‌داری

با توجه به داده‌های جدول شماره (۴)، فرضیه اصلی پژوهش یعنی «رابطه بین سرمایه اجتماعی و

همچنین، این بعد بالاترین همبستگی را نیز با رفتارهای محیط زیستی حوزه عمومی نیز داشت.

در الگوی رگرسیونی هم‌زمان، متغیرهای مستقل پژوهش که در سطح فاصله‌ای قرار داشتند، برای تبیین رفتارهای محیط زیستی به‌صورت هم‌زمان وارد معادله رگرسیونی شدند. مقدار آماره دوربین واتسن (۱/۱۰۳) نشان می‌دهد که باقی‌مانده‌ها با هم همبستگی ندارند و از هم مستقل هستند. جدول شماره (۵)، الگوی رگرسیونی را نشان می‌دهد.

برابر $(Sig = 0/000)$ نشان داد که بین سرمایه اجتماعی و رفتارهای محیط زیستی اعضای سمن‌ها همبستگی معنی‌داری به میزان $0/515$ وجود دارد؛ به عبارت دیگر، با افزایش سرمایه اجتماعی اعضای سمن‌ها، رفتارهای محیط زیستی آن‌ها نیز افزایش خواهد یافت. همچنین، جهت رابطه بین متغیرها مثبت و شدت همبستگی در حد متوسط است. همچنین، سرمایه اجتماعی بیشترین همبستگی را با رفتارهای محیط زیستی حوزه عمومی نشان داد. از میان سه بُعد سرمایه اجتماعی، بُعد شبکه اجتماعی، بیشترین همبستگی را با رفتارهای محیط زیستی نشان داد.

جدول ۵. الگوی رگرسیونی متغیرهای مستقل تبیین‌کننده رفتارهای محیط زیستی

الگو	ضریب همبستگی R	ضریب تعیین (R2)	ضریب تعیین تعدیل‌شده	مقدار آزمون F	سطح معناداری
اینتر	0/621	0/386	0/379	58/27	0/000

گذاشته‌اند. جدول ANOVA نیز معنادار بودن رگرسیون و رابطه خطی بین متغیرها را نشان می‌دهد و سطح معناداری به‌دست‌آمده، معنادار بودن آن را در سطح ۹۹ درصد تبیین می‌کند. نسبت F بر این نکته دلالت دارد که الگوی رگرسیونی پژوهش، الگوی مناسبی برای تبیین متغیر وابسته است و متغیرهای مستقل توانایی تبیین متغیر وابسته را داشته‌اند. جدول شماره (۶)، نشان‌دهنده ضرایب تأثیر الگوی نهایی رگرسیون است.

داده‌های جدول بالا نشان می‌دهد، ضریب همبستگی متغیرهای مورد بررسی برای تبیین رفتارهای محیط زیستی در الگوی رگرسیونی، برابر با $0/621$ است. این ضریب، شدت رابطه بین متغیر مستقل و وابسته را نشان می‌دهد. نسبتی از واریانس متغیر رفتارهای محیط زیستی که توسط متغیرهای مستقل پژوهش تبیین شده است، $38/6$ درصد است. به بیان روشن‌تر، متغیرهای مستقل به میزان $38/6$ درصد بر متغیر وابسته تأثیر

جدول ۶. ضرایب تأثیر الگوی نهایی رگرسیون متغیرهای مستقل تبیین‌کننده رفتارهای محیط زیستی

متغیرها	ضریب استاندارد نشده B	خطای معیار S.E	ضریب بتا (β)	مقدار آزمون t	سطح معناداری	ضریب تولرانس	VIF
مقدار ثابت	0/113	0/285	-	0/397	0/692	-	-
شبکه‌های اجتماعی (رسمی و غیررسمی)	0/766	0/076	0/525	10/125	0/000	0/616	1/623
هنجارها (فردی و جمعی)	0/157	0/083	0/095	1/885	0/060	0/655	1/527
اعتماد اجتماعی	-0/037	0/088	-0/019	-0/415	0/678	0/804	1/244
سن	0/010	0/003	0/134	3/173	0/002	0/934	1/070

به منابع و محیط انجام می‌دهند و بر محیط تأثیر دارند (شیائو، ۲۰۲۲: ۲). استرن آن را به‌عنوان فعالیت‌های مردم برای حفاظت از محیط زیست یا جلوگیری از تخریب محیط زیست تعریف کرد (وان و دو، ۲۰۲۲: ۳). بر اساس تجزیه و تحلیل داده‌ها مبنی بر بالا بودن میزان رفتارهای محیط زیستی، نظریه سرمایه اجتماعی از نتایج حمایت می‌کند؛ زیرا سرمایه اجتماعی علاوه بر نشان دادن انگیزه کنشگری داوطلبانه اعضا در سمن‌ها، مواردی مانند همکاری با افراد و گروه‌های اجتماعی، فعالیت‌های جمعی، انجام کار داوطلبانه، ارتباط با دوستان، رعایت هنجارها را ارتقا داده و روند افزایشی رفتارهای محیط زیستی را پشتیبانی می‌کند. این نتایج هم‌سو با تحقیق شهبازی اصل و عظیمی (۱۴۰۰)، صالحی و همکاران (۱۳۹۹)، جعفری‌نیا (۱۳۹۹)، بخشی و همکاران (۱۳۹۶)، حزباوی و محمدی (۱۳۹۳)، صالحی و امامقلی (۱۳۹۱)، لی و همکاران (۲۰۱۹)، می‌باشد.

تجزیه و تحلیل بُعد خصوصی رفتارهای محیط زیستی نشان داد که میزان این رفتارها در اکثریت پاسخ‌گویان، بسیار بالاتر از سطح متوسط است. رفتارهای حوزه خصوصی شامل انواع مختلفی از رفتار، مانند مدیریت مصرف انرژی و حفاظت از طبیعت می‌باشد. بالابودن میزان رفتارهای حوزه خصوصی در بخش رفتارهای مصرف خانگی علاوه بر دغدغه‌های فردی، می‌تواند به دلیل انتفاع فردی نیز باشد. رفتارهای حفاظتی، بازگامی و کاهش مصرف منابع و انرژی و ... هم به دلیل دانش محیط زیستی کنشگران و نگرانی آن‌ها نسبت به حفاظت از محیط زیست است. از نظر لی و همکاران (۲۰۱۹: ۲۹) افراد می‌توانند با تلاش‌های فردی خود (زمان و انرژی) با رفتارهای حوزه خصوصی از محیط زیست محافظت کنند.

رفتار محیط زیستی حوزه عمومی بر اساس گویه‌های پرسش‌نامه، یعنی رفتارهایی با ماهیت جمعی مانند عضویت و فعالیت در سازمان‌های محیط زیستی، ترغیب مردم به کنشگری، توسعه

بر اساس داده‌های جدول شماره ۴، اثرات متغیرهایی چون هنجارهای اجتماعی و اعتماد اجتماعی، معنادار نبودند. اثرات سایر متغیرها، معنادار و بر متغیر وابسته، مؤثر بوده‌اند. مقدار ثابت یا عرض از مبدأ نشان می‌دهد که اگر تأثیر متغیرهای مستقل کنترل شود، مقدار پایه رفتارهای محیط زیستی برابر با $B=0/113$ است. مقدار بتا، نشان‌دهنده تأثیرات خالص متغیرهای مستقل بر رفتارهای محیط زیستی و پیش‌گویی آن است؛ بنابراین، می‌توان گفت که متغیر شبکه‌های اجتماعی و سن، بیشترین سهم را (در مقایسه با متغیرهای دیگر) در پیش‌گویی متغیر وابسته داشته‌اند. قدر مطلق مقدار t نشان می‌دهد که از بین متغیرهای وارد شده به الگو، متغیرهای شبکه‌های اجتماعی و سن تأثیر آماری معناداری بر تبیین تغییرات رفتار دارند. ضریب تولرانس، حاکی از کم‌بودن میزان هم‌خطی متغیرها است. شاخص تورم واریانس (VIF) کنترل شده و همه در حد قابل‌قبولی هستند. شایان ذکر است که متغیر سرمایه اجتماعی، در معادله رگرسیونی جداگانه‌ای قرار گرفت و ضریب بتای آن در مقایسه با متغیرهای دیگر (سن، سابقه عضویت و درآمد) $0/542$ گزارش شد. می‌توان این‌گونه قضاوت کرد که متغیر سرمایه اجتماعی، در مقایسه با متغیرهای دیگر سهم بیشتری را در پیش‌گویی متغیر وابسته دارد. شایان ذکر است که برخی متغیرها همچون درآمد به دلیل معنادار نبودن و برخی متغیرها به دلیل سطح سنجش آن‌ها، از معادله رگرسیونی حذف شدند.

نتیجه‌گیری

در این مقاله، به طور تجربی تأثیر سرمایه اجتماعی بر توسعه رفتارهای حامی محیط زیست حوزه عمومی و خصوصی مورد بررسی قرار گرفت. تجزیه و تحلیل نتایج توصیفی نشان داد که بیشتر پاسخ‌گویان رفتارهای محیط زیستی‌شان در حد متوسط و بالاتر است. رفتارهای محیط زیستی، رفتارهایی مربوط به تمام فعالیت‌هایی است که مردم نسبت

¹ Constant

اجتماعی، می‌تواند به طور قابل توجهی آگاهی مردم را در مورد حفاظت از محیط زیست افزایش و رفتار آن‌ها را تشویق می‌کند (ژو و همکاران، ۲۰۲۲: ۳). اعضای سمن‌ها با برخورداری از سرمایه اجتماعی و توانمندی فردی، جهت رفع دغدغه‌ها و تسهیل موانعی که در چارچوب‌های سازمانی قابل پیگیری نیست، راهبردهای متفاوتی جهت توسعه فعالیت خود اتخاذ می‌کنند. بررسی و مطالعه ادبیات و مکانیسم ابعاد سرمایه اجتماعی بر توسعه رفتار نشان می‌دهد که سرمایه اجتماعی سبب خلق رفتارهای محیط زیستی متفاوت و ویژگی‌های متمایز در حوزه‌های خصوصی و عمومی کنشگران می‌شود. چنان که هدایت‌گر فعالیت بر بستر وب و تشکیل گروه‌ها در شبکه‌های اجتماعی و تشویق مردم به شرکت در کمپین‌های حمایت از محیط زیست، بهبود روابط اجتماعی، کنشگری و افزایش رفتارهای محیط زیستی می‌شود. این نتایج با تحقیق شیائو و همکاران، (۲۰۲۲: ۱) هم‌سو می‌دارد؛ زیرا اینترنت به‌عنوان یکی از اجزای مهم فناوری اطلاعات و ارتباطات، در طول دهه گذشته، تأثیر گسترده‌ای بر رفتار محیط زیستی داشته است. همچنین، حجم زیاد اطلاعات موجود در اینترنت می‌تواند به سرعت پخش شود که به وسیله آن افراد می‌توانند از مسائل محیط زیستی، فعالیت‌های حفاظت از محیط زیست سازمان‌دهی فعالیت‌های محیطی، آگاهی خوبی داشته باشند. دانش محیطی آن‌ها ممکن است با اطلاعات اینترنت بهبود یابد. به‌عنوان مثال، اطلاعات مربوط به گرمایش جهانی از طریق اینترنت، افراد را متوجه مضرات و راه‌حل‌های گرمایش جهانی می‌کند که تأثیر مستقیم مثبتی بر رفتار محیط زیستی دارد (همان).

فرضیه فرعی اول: از میان ابعاد سرمایه اجتماعی، بُعد شبکه‌های اجتماعی، بیشترین همبستگی و بتا را برای پیش‌بینی با رفتارهای محیط زیستی دارد. این نتیجه هم‌سو با نتایج ژنگ و همکاران و ژو و همکاران (۲۰۲۲) است. آن‌ها دریافتند که شبکه‌های روابط اجتماعی رفتار تفکیک زباله را تشویق می‌کند (ژو و

فضای سبز، برگزاری کارگاه‌های آموزشی، انعکاس و انتقال مسائل محیط زیستی به مسئولین، طرح مسائل جهت سیاست‌گذاری در حوزه محیط زیست، پیگیری برخی مطالبات محیط زیستی و شکایات، رسانه‌ای کردن مطالبات محیط زیستی و عمومی کردن برخی دغدغه‌های محیط زیستی مثل راه‌اندازی کمپین برای ممانعت از احداث برخی صنایع یا جاده‌سازی در مناطق حفاظت شده، جنگل‌ها و... مطابق با خروجی نتایج، رفتارهای محیط زیستی حوزه عمومی متوسط و بالاتر بود.

میزان سرمایه اجتماعی و ابعاد آن در بیشتر پاسخ‌گویان در حد متوسط و بالاتر از متوسط گزارش شد. این یافته‌ها با نتایج پژوهش صالحی و همکاران (۱۳۹۹)، بخشی و همکاران (۱۳۹۶)، صالحی و امام‌قلی (۱۳۹۱) هم‌سو است.

افزون بر نتایج توصیفی، نتایج پژوهش در بخش استنباطی نشان داد که سرمایه اجتماعی و سایر متغیرهای مستقل همچون سن، در مجموع ۳۸/۶ درصد از تغییرات متغیر وابسته را تبیین کرده‌اند. نتایج کنترل گروه‌های سنی بر الگوی رگرسیونی نشان داد که در گروه (۳۶-۵۰) ساله‌ها، ضریب بتا قدرت پیش‌بینی بیشتر سرمایه اجتماعی بر متغیر وابسته را دارد. بدین ترتیب می‌توان نتیجه گرفت که تقویت سرمایه اجتماعی پیش‌بینی‌کننده‌ای قوی برای رفتارهای محیط زیستی این گروه سنی خواهد بود. یافته‌های پژوهش هم‌سو با تحقیق حزباوی و محمدی (۱۳۹۳) و پوربا و کوسوماوردانی (۲۰۲۳) مبنی بر رابطه بین سرمایه اجتماعی و سن می‌باشد.

در ارتباط با آزمون فرضیه اصلی پژوهش نیز، نتایج حاکی از وجود همبستگی بین متغیرها بود. این نتایج هم‌سو با نتایج شهبازی اصل و عظیمی (۱۴۰۰)، صالحی و همکاران (۱۳۹۹)، جعفری نیا (۱۳۹۹)، بخشی و همکاران (۱۳۹۶)، حزباوی و محمدی (۱۳۹۳)، صالحی و امام‌قلی (۱۳۹۱)، لی و همکاران (۲۰۱۹)، وان و دو (۲۰۲۲)، پوربا و کوسوماوردانی (۲۰۲۳) و لیو و همکاران (۲۰۱۴) می‌باشد. ژو و همکاران (۲۰۲۲: ۳)، بر این باورند که سرمایه

ظرفیت‌های محلی در جهت گسترش شبکه‌های ارتباطی و تجارب بومی، تعیین مسیر و زمینه‌های همواری مسیر می‌باشد که توسعه روابط در شبکه‌های غیررسمی و رسمی، جهت تسهیل فعالیت‌ها مانند حل مشکلات محلی را در پی دارد. شایان ذکر است که «آن چه در تعاملات اجتماعی بیشتر نمود دارد، انتقال اطلاعات، رسیدن به فهم مشترک از یک موضوع، دریافت بازخورد، ایجاد شبکه اجتماعی و ارزیابی رفتار خود و مواردی جز آن است» (چوآ، ۲۰۰۲)؛ بنابراین افزایش تعامل؛ انتقال آگاهی بیشتر به جامعه، ترسیم یک الگو در مناطق محلی و جلب توجه مسؤولین محلی به مطالبات محیط زیستی، توسعه سرمایه اجتماعی، گسترش نوآوری فناوری‌های سازگار با محیط زیست -در بخش انرژی- را رقم می‌زند؛ زیرا مطابق با نظر برخی از پاسخ‌گویان، ارتباط با دستگاه‌های رسمی سخت و به دلیل بوروکراسی حاکم بر آن‌ها طولانی‌مدت و فرسایشی است؛ به همین دلیل ترجیح آن‌ها برقراری روابط غیررسمی است.

فرضیه فرعی دوم: از میان سه مؤلفه اعتماد، اعتماد بین‌شخصی، بیشترین و اعتماد نهادی کم‌ترین همبستگی را با رفتارهای محیط زیستی داشت. سیاهپوش (۱۳۸۷)، در فراتحلیل سرمایه اجتماعی دریافت که در ایران، میزان اعتماد به نهادهای سیاسی، متوسط و اعتماد به کنشگران سیاسی پایین است. نتایج در این بخش قابل تأمل است. سطح اعتماد به دستگاه‌های رسمی سیاست-گذار، مراجع خدماتی دولتی، قضایی و سیاست‌مداران و... از جمله «نمایندگان مجلس، شورای شهر، فرمانداری، مدیران دولتی، دادگاه‌ها، رسانه‌های رسمی داخلی و روحانیون» بسیار کم است که حکایت از پنداشت منفی پاسخ‌گویان نسبت به این مراجع می‌باشد. پاسخ‌گویان علت بی‌اعتمادی خود را نگاه امنیتی و بی‌اعتمادی دستگاه‌های دولتی به آن‌ها، قوانین محدودکننده در کشور و در نتیجه، ایجاد موانع در فعالیت و روند

همکاران، ۲۰۲۲: ۳). همچنین، هم‌سو با نتایج تحقیق پوربا و کوسوماوردانی (۲۰۲۳) می‌باشد. مطالعه آن‌ها نشان داد که مشارکت اجتماعی در شبکه‌های اجتماعی بیشترین تأثیر را بر رفتار حامی محیط زیست دارد.

مطابق با نظریه پاتنام هرچه این شبکه‌ها متراکم‌تر باشند، احتمال همکاری در راستای منافع جمعی بیشتر است. همکاری می‌تواند رفتارهای فردی را با ارائه فرصت‌های یادگیری اجتماعی، از جمله کسب دانش و رفتار از همسالان ارتقا دهد. همچنین، سرمایه اجتماعی، پیش‌بینی‌کننده راهبردها به منظور افناع و تأثیرگذاری اعضا بر جوامع محلی، تعامل با جامعه هدف (شبکه‌های اجتماعی)، شناخت وضع موجود، شناخت مسأله و بسترهای آن می‌باشد. افزون بر این، اعضا از طریق شبکه‌های اجتماعی مجازی نیز، با انتشار اطلاعات محیط زیستی در جهت ترویج و توسعه رفتارهای محیط زیستی کمک می‌کنند. در نتیجه، یکی از پیامدهای این پژوهش عضویت تقریباً همه اعضای سمن‌ها در بیش از یک سمن محیط زیستی بود. نظریه پاتنام در خصوص تراکم شبکه‌ها از این نتیجه پشتیبانی می‌کند. سمن‌ها با شبکه‌سازی، قادرند تا مسائل، افراد، گروه‌ها و سازمان‌های مختلفی که به طور معمول به دنبال تأمین منافع سازمانی خود هستند و به‌طور سازمان‌یافته با هم ارتباطی ندارند، به همدیگر مرتبط و ضمن تعریف مسأله و در نظر گرفتن منافع تمام گروه‌ها جهت حل مشکل نقش مؤثر ایفا کنند. آن‌ها با تقویت شبکه‌های تعاملی کار گروهی و تسهیل تعاملات، خلأ و ضعف‌های موجود در تعاملات گروهی را جبران و سعی در توسعه شبکه‌های اجتماعی، استفاده و انتشار دانش انباشته محلی را در راستای تغییر پایدار محلی و خوداتکایی و توانمندسازی دارند و سرمایه اجتماعی تقویت‌کننده این شبکه‌ها است. نمونه‌ای از سازوکار سرمایه اجتماعی در پژوهش حاضر، استفاده از دانش بومی در کارگاه‌های مشارکتی و با استفاده از

¹ Chua

تعهدات فردی و اجتماعی و فرآیند توسعه افزایش خواهد یافت. نتایج پژوهش آندپولاچ^۱ و همکاران (۲۰۱۵) نشان داد؛ زمانی که اعتماد مبتنی بر شفافیت شکل می‌گیرد، زمینه را برای کسب اطلاعات فراهم می‌کند و شبکه منسجمی از پیوندهای پیونددهنده و پل‌زننده برای توسعه پایدار انرژی تجدیدپذیر فراهم می‌کند.

از نظر پاتنام، هرچه یک گروه اجتماعی دارای شعاع اعتماد^۲ بالاتری باشد، سرمایه اجتماعی بیشتری دارد. چنانچه یک گروه برون‌گرایی مثبتی نسبت به اعضای گروه‌های دیگر داشته باشد، شعاع اعتماد این گروه از حد داخلی آن نیز فراتر می‌رود. در پژوهش حاضر، روشن شد که اعضای هر سمن با سایر سمن‌ها ارتباط دارند و شعاع ارتباط آن‌ها حتی گاهی فراتر از سمن‌های محلی و ملی است. میزان اعتماد تعمیم‌یافته، شعاع اعتماد را از کسانی که با آن‌ها آشنایی داریم فراتر می‌برد، این نوع اعتماد برای جامعه سودمند و همکاری گسترده‌ای را شکل می‌دهد (پاتنام، ۱۳۸۰) و می‌تواند در عضویت افراد در نهادهای داوطلبانه مؤثر باشد. می‌توان گفت که اطمینان از عدم سوء استفاده از اعتماد، احتمال کنش‌های مسؤولانه محیط زیستی را افزایش خواهد داد. به این نحو که داشتن اعتماد به نهادهای دولتی و افرادی که بر حفظ محیط زیست نقش دارند، زمینه‌های ارتقای همراهی گروه‌های مختلف محیط زیستی، تشکیل سمن‌های محیط زیستی و توسعه رفتارها را به دنبال خواهد داشت. از سوی دیگر، اعتماد تمایل افراد به کنشگری را با فرض اطمینان از اثربخشی اقدام افزایش خواهد داد. به‌عنوان مثال اعتماد به کنش مسؤولانه در سطح کلان-تأمین سازوکارهای استفاده از انرژی‌های تجدیدپذیر- منجر به کاهش مصرف انرژی فسیلی و هزینه‌های فردی، انتخاب فرد مبتنی بر استفاده از پل خورشیدی در خانه و صرفه‌جویی در مصرف انرژی خواهد شد و بدیهی‌ترین نشانه این اعتماد؛ صرفه‌جویی در

ثبت سمن‌ها، بی‌توجهی دولت‌مردان در حوزه قانون‌گذاری، اجرایی و عدم هماهنگی این دو حوزه با همدیگر که منجر به بی‌اعتمادی دوسویه شده است، می‌دانند. بر این اساس پیشنهاد می‌گردد تا با حذف نگاه امنیتی به سمن‌ها و تسهیل روند صدور مجوز برای ثبت، ارتباط بهینه با آن‌ها، حضور نمایندگان آن‌ها در فرایند تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری‌های محیط زیستی و امور اجرایی بسترهای اعتماد تقویت گردد تا صدای جامعه مدنی از طریق این تشکلهای انعکاس و بازدهی و غنی شدن روابط متقابل را در پی داشته باشد. یکی از سازوکارهای اعتماد در تغییر رفتار، جلب مشارکت خلاقانه فرد یا گروه‌های مرجع و معتمد محلی (معلم، روحانی، اعضای شورایی و...) جهت هم‌سوسازی جوامع محلی در راستای توسعه رفتارها، ترویج انرژی‌های تجدیدپذیر و حمایت از طرح‌های تشویقی از جمله نصب پنل‌های خورشیدی در منازل و خرید تضمینی برق توسط دولت (اعتماد به شبکه‌های رسمی) را در پی داشته است.

کارآمدی و ماندگاری سمن‌ها در بافت محلی پس از اجرا و ترویج تا پایداری نتایج، اعتماد متقابل مردم به سمن‌ها در زمینه پذیرش مخاطرات آینده، آموزش‌های تخصصی سمن‌ها، تقبل هزینه‌های فردی جهت بسترسازی‌های مرتبط با کشاورزی پایدار، رشد تقاضا برای دریافت آموزش از سمن‌ها، دریافت مشاوره جهت حل مشکلات محیط زیستی منطقه از جمله تنوع گیاهی و جانوری، اکوسیستم و... که در نهایت منجر به افزایش دغدغه و رفتارهای محیط زیستی و پیگیری اهداف مشترک را به دنبال داشته است. این نتایج هم‌سوئی با نتایج مطالعه هالکوس و جونز و نگوین و همکاران، در خصوص تأثیر اعتماد اجتماعی در ارتقای همکاری و تغییر رفتار دارد (ژو و همکاران، ۲۰۲۲). از نظر پاتنام اعتماد، سطح بهره‌مندی گروه‌ها و جوامع از سرمایه اجتماعی را نشان می‌دهد؛ بنابراین اگر سطح اعتماد افزایش یابد، همکاری مردم نیز در عرصه‌های محیط زیستی،

^۲ Radius of Trust

^۱ Und Polach

عبارت دیگر، سرمایه اجتماعی، با خلق و توسعه ارتباطات مؤثر در بسترهای فراسازمانی رسمی، زمینه‌های مشارکت، خرد جمعی، تبادل اطلاعات و ایجاد بسترهای توسعه پایدار و تقویت آن نقش مهمی ایفا می‌کند. پاسخ‌گویان از جمله دلایل اصلی خود از عضویت در سمن‌ها جهت برون‌رفت از مسائل محیط زیستی را، گسترش تعاملات محیط زیستی می‌دانستند، چیزی که هم نتیجه برخورداری از سرمایه اجتماعی است و هم سرمایه اجتماعی را ارتقا می‌دهد. افراد با سطوح متفاوت قدرت و منابع و از طبقات اجتماعی متفاوت می‌توانند با هم ارتباط داشته باشند و در این فرآیند ترتیبات قدرت و منابع جدیدی برای خدمت به ارتباطات اجتماعی میان گروه‌های ناهمگون فراهم کنند. از نظر پاتنام، کسانی که برای مدت طولانی سرمایه اجتماعی به دست آورده‌اند، می‌توانند برای حل مشکلات، ترتیبات نهادینی ایجاد کرده (پاتنام، ۱۳۸۰: ۲۸۵) و با افزایش همبستگی توسعه خوش‌خیم را ترویج کنند. سرمایه اجتماعی به‌عنوان یک منبع ناملموس، ساکنان را برای پذیرش مسؤولیت محیط زیست راهنمایی می‌کند (هوآ و همکاران، ۲۰۲۱: ۲-۳).

با توجه به این که رفتارهای حامی محیط زیست تأثیر زیادی بر تلاش افراد برای توقف آسیب‌های محیط زیستی، از جمله کاهش آلودگی‌ها، کاهش مصرف انرژی و کاهش تغییرات آب و هوا دارد، بنابراین، شناسایی عوامل مؤثر بر رفتار اهمیت دارد و چون برخورداری از سرمایه اجتماعی انگیزه قوی برای رفتارهای حامی محیط زیست ایجاد می‌کند، از اینرو، نتایج بیانگر لزوم توجه ویژه به تقویت و ترویج افزایش سرمایه اجتماعی؛ از طریق تقویت شبکه‌های اجتماعی و افزایش سطح اعتماد در جامعه و به طور خاص اعتماد به نهادهای دولتی در جهت توسعه رفتارهای حامی محیط زیست می‌باشد.

هزینه‌های خرد -فردی- و کلان کشور و حفظ چارچوب اجتماعی سمن خواهد بود.

فرضیه فرعی سوم: نتایج پژوهش حاکی از همبستگی بین هنجارهای اجتماعی و رفتارهای محیط زیستی بود. بتای هنجارهای اجتماعی در معادله رگرسیونی نیز تأثیر خیلی کم هنجارها را در پیش‌بینی رفتار نشان داد. مؤلفه‌های هنجارها نیز بیشترین همبستگی را با رفتارهای حوزه عمومی داشتند. برخی معتقدند هنجارهای اجتماعی تأثیر مستقیمی بر رفتار دارند؛ بنابراین، فشار درک‌شده از هنجارهای اجتماعی باعث عمل نوع‌دوستانه می‌شود؛ به عبارت دیگر، تمایل به تناسب با همکاران، اجتناب از عدم تایید اجتماعی و جست‌وجوی احترام اجتماعی از راه‌های اصلی تأثیر هنجارهای اجتماعی بر رفتار افراد است (لی و همکاران، ۲۰۱۹: ۲۹). ضریب همبستگی هر دو مؤلفه هنجارهای فردی و اجتماعی بر رفتارهای حوزه خصوصی در حد کم گزارش شد. این می‌تواند به این دلیل باشد که در حوزه خصوصی فرد، فشار هنجارها وجود ندارد. از بین دو مؤلفه، هنجارهای جمعی نیز همبستگی با رفتارهای حوزه خصوصی در سطح خیلی کم بود. این نتایج با تحقیق برتولدو و کاسترو هم‌سو است. از نظر آن‌ها این می‌تواند به این دلیل باشد که «هزینه اجتماعی عدم مشارکت کم است یا اصلاً وجود ندارد. دوم، رفتارهای محیط زیستی همچون بازیافت در مقایسه با هنجارهای شخصی کم‌تر توسط هنجارهای اجتماعی پیش‌بینی می‌شود (لی و همکاران، ۲۰۱۹: ۲۹). نتایج پژوهش نشان داد که کنشگران در دو سطح درون‌سازمانی و برون‌سازمانی، راهبردهای آموزشی از جمله ارائه نوآورانه محتوا و نوآوری در جذب، جهت اقناع همکاران در پیش می‌گیرند، زیرا «بهترین روش برای تغییر هنجارها و در نتیجه تغییر رفتار از طریق آموزش است» (بابکوک^۱، ۲۰۰۸: ۹۴۳). برخورداری از سرمایه اجتماعی، در عملکرد اعضا، بالندگی، توسعه سازمانی، بازدهی و اثربخشی آن‌ها نمایان بود؛ به

^۱ Babcock

تقدیر و تشکر

بنا به اظهار نویسندهٔ مسؤول، این مقاله حامی مالی نداشته است.

منابع

- بخشی، محمدرضا؛ پیرداده بیرانوند، کبری و فلکی، ملیحه (۱۳۹۶). «بررسی رابطه سرمایه اجتماعی با رفتارهای محیط زیستی دانشجویان دانشگاه بیرجند». مدیریت سرمایه اجتماعی، ۴(۳): ۴۷۳-۴۵۱.
- پاتنام، رابرت. (۱۳۸۰). *دموکراسی و سنت‌های مدنی*. ترجمه محمدتقی دلفروز، تهران: روزنامه سلام.
- پاکزاد آزادخانی؛ حسین‌زاده، جعفر و کرمی، فرحناز (۱۳۹۹). «بررسی نقش سرمایه اجتماعی در حفاظت محیط زیست شهر ایلام». *علوم و تکنولوژی محیط زیست*، ۲۲(۹): ۱-۱۶.
- doi: 10.22034/JEST.2021.30803.3926. 1-16
- خوش‌فر، غلامرضا و صالحی، صادق (۱۳۸۸). سرمایه اجتماعی و رفتار زیست‌محیطی. همایش بررسی طرح مسائل اجتماعی استان مازندران.
- خوش‌فر، غلامرضا (۱۳۸۷). *تأثیر سرمایه اجتماعی بر مشارکت سیاسی مطالعه موردی: استان گلستان*. (رساله دکتری). تهران: دانشگاه علامه طباطبائی.
- سیاهپوش، امیر (۱۳۸۷). «فرا تحلیل مطالعات سرمایه اجتماعی در ایران». *راهبرد فرهنگ*، ۳: ۹۹-۱۲۴.
- شهبازی اصل، مسعود و عظیمی، محمد (۱۴۰۰). رابطه سرمایه اجتماعی با رفتارهای مسؤولانه محیط زیستی معلمان مقطع ابتدایی ناحیه ۲ شهر اردبیل، هفتمین کنفرانس بین‌المللی پژوهش‌های نوین حسابداری، مدیریت و علوم انسانی در هزاره سوم، تهران، <https://civilica.com/doc/1303738>
- قانع‌راد، محمدامین و حسینی، فریده (۱۳۸۴). «ارزش‌ها، شبکه روابط و مشارکت در سازمان‌های غیردولتی (مطالعه تجربی در بین جوانان تهران)». *مجله جامعه‌شناسی ایران*، ۶(۳): ۱۲۳-۹۷.
- صالحی، صادق و امامقلی، لقمان (۱۳۹۱). «بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی بر رفتارهای زیست‌محیطی (مطالعه موردی: استان کردستان)». *مجله جامعه‌شناسی ایران*، ۱۳(۴): ۹۰-۱۱۵.
- صالحی، صادق؛ فیروزجائیان، علی‌اصغر و عباسی‌کلان، هادی (۱۳۹۹). «بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی بر رفتارهای محیط زیستی. مطالعه موردی: گردشگران دریاچه شورابیل اردبیل». *برنامه‌ریزی و توسعه گردشگر*، ۹(۳۴): ۱۶۰-۱۴۵.
- جعفری‌نیا، غلامرضا (۱۳۹۹). بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی بر رفتارهای زیست‌محیطی شهروندان (مطالعه موردی: شهر بوشهر). *برنامه‌ریزی منطقه‌ای*، ۱۰(۳۷): ۱۵۰-۱۴۱.
- حزباوی، عزیز؛ محمدی، شعبان (۱۳۹۳). «بررسی جامعه‌شناختی رابطه بین سرمایه اجتماعی با رفتارهای زیست‌محیطی مسؤولانه». *دانش انتظامی خوزستان*، ۳(۷): ۶۷-۴۲.

کلاهی، مهدی؛ انتقام‌کش، نرگس و بتول محمودمولائی کرمانی (۱۳۹۸). «نقش مؤلفه‌های فرهنگی- اجتماعی بر رفتار محیط زیستی شهروندان، مطالعه موردی: شیروان». *پژوهش‌های بوم‌شناسی شهری*، ۲ (پیاپی ۲۰): ۴۱-۵۶.

مسعودی‌زاده، فاطمه؛ رضوانفر، احمد و حمید موحدمحمدی (۱۳۹۵). «نقش مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی در عملکرد تشکلهای غیردولتی زیست‌محیطی (مورد مطالعه:

Arantes, V., Zou, C., & Che, Y. (2020). Coping with waste: A government-NGO collaborative governance approach in Shanghai. *Journal of environmental management*, 259, 109653.

Babcock, H. M. (2008). Responsible Environmental Behavior, Energy Conservation, and Compact Fluorescent Bulbs: You Can Lead a Horse to Water, but Can You Make It Drink. *Hofstra L. Rev.*, 37, 943.

Cho, S., & Kang, H. (2017). Putting behavior into context: Exploring the contours of social capital influences on environmental behavior. *Environment and Behavior*, 49(3), 283-313.

Chua, K. B., Quoquab, F., & Mohammad, J. (2019). Factors affecting environmental citizenship behaviour: an empirical investigation in Malaysian paddy industry. *Asia Pacific Journal of Marketing and Logistics*. 32(1): p. 86-104

استان خوزستان)». *آموزش محیط زیست و توسعه پایدار*. ۴ (۴): ۳۳-۴۰.

میری، خدیجه (۱۳۹۱). «بررسی تأثیر سرمایه فرهنگی بر رفتارهای زیست‌محیطی گردشگران». اولین همایش ملی گردشگری و طبیعت‌گردی ایران زمین.

واقفی، الهام و حقیقتیان، منصور (۱۳۹۴). نقش سرمایه فرهنگی در رفتارهای اجتماعی زیست‌محیطی (مطالعه تجربی): شهر شیراز. *مجلس و راهبرد*، ۲۲(۸۴): ۳۹۳-۳۷۱.

Chua, A. (2002). The influence of social interaction on knowledge creation. *Journal of Intellectual Capital*. 3(4), 375-392.

Faghani, A., Valizadeh, N., Bijani, M., & Falah Haghighi, N. (2023). Towards participation in pro-environmental activities: Application of dual-pathway model of collective action. *Journal of Agricultural Science and Technology*, 25(3), 565-579.

Jans, L. (2021). Changing environmental behaviour from the bottom up: The formation of pro-environmental social identities. *Journal of Environmental Psychology*, 73, 101531. 1-13.

Jin, M. H., & Shriar, A. J. (2013). Exploring the relationship between social capital and individuals' policy preferences for environmental protection: A multinomial logistic regression analysis. *Journal of*

- Environmental Policy & Planning, 15(3), 427-446.
- Kollmuss, A., & Agyeman, J. (2002). Mind the gap: why do people act environmentally and what are the barriers to pro-environmental behavior? *Environmental education research*, 8(3), 239-260.
- Krasny, M. E., Kalbacker, L., Stedman, R. C., & Russ, A. (2015). Measuring social capital among youth: applications in environmental education. *Environmental Education Research*, 21(1), 1-23.
- Li, D., Zhao, L., Ma, S., Shao, S., & Zhang, L. (2019). What influences an individual's pro-environmental behavior? A literature review. *Resources, Conservation and Recycling*, 146, 28-34.
- Liobikienė, G., & Poškus, M. S. (2019). The importance of environmental knowledge for private and public sphere pro-environmental behavior: modifying the value-belief-norm theory. *Sustainability*, 11(12), 3324
- Liu, J., Qu, H., Huang, D., Chen, G., Yue, X., Zhao, X., & Liang, Z. (2014). The role of social capital in encouraging residents' pro-environmental behaviors in community-based ecotourism. *Tourism Management*, 41, 190-201.
- Macias, T., & Nelson, E. (2011). A social capital basis for environmental concern: Evidence from Northern New England. *Rural sociology*, 76(4), 562-581.
- Makovi, K., & Kasak-Gliboff, H. (2021). The effects of ideological value framing and symbolic racism on pro-environmental behavior. *Scientific reports*, 11(1), 1-10.
- Purba, W. S., & Kusumawardani, D. (2023). Pro-Environmental Behavior and Social Capital in Indonesia 2021: A Micro Data Analysis. *International Journal of Sustainable Development & Planning*, 18(7).
- Putnam, R. (1995). Bowling alone: America's declining Social Capital, *Journal of Democracy* 6(1). 65-78.
- Trejija, S., Bratuškina, U., Koroļova, A., & Lektāuers, A. (2021). Smart Governance: An Investigation into Participatory Budgeting Models. *Environmental Sciences Proceedings*, 11(1), 30.
- Und Polach, C. V. B., Kunze, C., Maaß, O., & Grundmann, P. (2015). Bioenergy as a socio-technical system: The nexus of rules, social capital and cooperation in the development of bioenergy villages in Germany. *Energy research & social science*, 6, 128-135.
- Wan, Q., & Du, W. (2022). Social Capital, Environmental Knowledge, and Pro-Environmental Behavior. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(3), 1443

Xiao, Y., Liu, X., & Ren, T. (2022). Internet use and pro-environmental behavior: Evidence from China. *PLoS One*, 17(1), e0262644.

Zhou, Y., Song, H., Huang, X., Chen, H., & Wei, W. (2022). How does social

capital affect residents' waste-separation behavior? Evidence from China. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(6), 3469.